

PAPER DETAILS

TITLE: UTU INANCININ MEZOPOTAMYA TOPLUMLARINA ETKISI

AUTHORS: Yasemin Yildirim

PAGES: 178-207

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4457007>

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi
(Düzeltilme)

Article Type: Research Article
(Correction)

Geliş Tarihi: 14.05.2024

Submitted: 14.05.2024

Kabul Tarihi: 07.06.2024

Accepted: 07.06.2024

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1483599>

Yasemin Yıldırım¹

UTU İNANCININ MEZOPOTAMYA TOPLUMLARINA ETKİSİ

Öz: Mezopotamya’da yaşamın kaynağı olarak görülen güneş, insanlığın merkezini oluşturmuş, toplum içerisindeki konumu güneşin tanrısal güç olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir. Tanrılar panteonunda öneme sahip olan Utu güneşle özdeşleştirilmiştir. Mezopotamya toplumlarında farklı isimlerle bilinen güneş tanrısı Sümerler döneminde Utu, Babiller döneminde Şamaş ismiyle anılmıştır. Dünya ve öteki alemdeki intizamın sağlanmasıyla görevlendirilen, Sippar ve Larsa şehirlerinin baş tanrısı olan Güneş Tanrısı adalet, kehanet, saltanat ve egemenlik gibi konularda yol gösterici rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra güneşin tarımsal faaliyetlerde verimliliği sağlamasıyla bağlantılı olarak tanrı üretimle ilişkilendirilmiştir. Krallar siyasi otoritelerini sağlamlaştırmak ve hakimiyetleri altında bulunan bölgelerde Güneş Tanrısının himayesini kazanmak amacıyla tapınak inşa ve restorasyon

¹ *Yüksek Lisans Öğrencisi*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman, Türkiye, yaseminyildirim2318@gmail.com, ORCID
<https://orcid.org/0009-0003-0059-3897>

faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Çeşitli sembollerle temsil edilen tanrı birçok Mezopotamya mit ve ritüelinde konu edilmiştir. Kötücül güçlerin uzaklaştırılması amacıyla gerçekleştirilen ritüellerde tanrının yardımı istenmiştir. Mitlerde kahramanlar yaşamış oldukları olumsuz durumlar neticesinde ortaya çıkan sıkıntıların çözümü için tanrıya başvurmuşlardır. Bu çalışmada Güneş Tanrısının Mezopotamya toplumları üzerindeki siyasi, kültürel ve dini etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mezopotamya, İnanç, Güneş, Tanrı, Utu/Şamaş.

The Influence Of The Sun Cult On Mesopotamian Societies

Abstract: The Sun wich was seen as the source of life in Mesopotamia, formed the center of human life and its current position in the society brought about percepton of the sun as divine power. Utu who is important in the panteon of gods is identified with the sun. The sun god known by different names in Mesopotamian societies was called Utu during the Sumerian period and Shamash during the Babylonian period. The sun god cheif deity of the cities of Sippar and Larsa who was charged with the order in the World played a guiding role in matters such as justice, prophecy, reign and sovereignty. In addition god has been associated with produciton in connection with the sun ability to ensure efficiency in agricultural activities. The kings build and restored temples in order to consolidate their political authority and to gain patronage of the sun god in the regions under their rule. The god represented by various symbols, is the subject of many Mesopotamian myths and rituals. God's help was sought in the rituals performed for the removal of evil forces. In myths the heroes appealed the god for the solution of the troubles that arose as a result of the unfavourable situations they experienced. This study analyses the political, cultural and religious influence of the sun god on Mesopotamian societies.

Key Words: Mesopotamia, Belief, Sun, God, Utu/ Shamash.

Giriş

Tarih içerisinde yer alan sayısız kltr belirli dönemlerde, ulu evrensel güç olarak tanımlanan, doğadaki her canlının büyüyüp gelişmesine katkı sağlayan güneşe tapmıştır. Sıcaklık ve ışık kaynağı olarak görülen güneş aydınlanmayı temsil etmiş, canlılık, tutku ve gençliği simgelemiştir. Bazı kültürlerde Evrensel Baba olarak konumlandırılan güneşin gücü temsil etmesi nedeniyle krallık ve imparatorlukların amblemlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Güneşe yüklenen anlamın yanı sıra onun gökyüzündeki hareketleri açıklanmaya çalışılmış güneşin doğuşunun dirilişi, batışının ölümü çağrıştırdığı dşnlmştir.² İnsanoğlunun doğuşundan itibaren yaşamın kaynağı olan güneş, insanların inanmış olduğu varlıkların başında gelmiştir. Sağlık, canlılık ve neşenin kaynağı olarak görülen güneşin yokluğunun karanlık ve kederi beraberinde getireceği dşnlmştir.³ Güneşin sahip olduğu dşnlen kudreti, toplumların inanmış oldukları tanrıların güneşle özdeşleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Çok eski köklere dayanan güneşe tapınım Mezopotamya toplumlarında var olmuştur.⁴

Gbe yaşamdan, yerleşik yaşama geçişin sonucu olan tarımsal faaliyetlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Güneş tanrısı önem kazanmıştır. Ekimden hasadın toplanmasına kadar ki tarımsal üretim sürecinin güneş odaklı olması insanın kaderinin güneşle doğrudan ilişkili olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle güneş tanrısı adalet, kehanet, saltanat ve egemenlik gibi konularda yol gösterici rol üstlenmiştir.⁵

² Kathryn Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, ev. Seda Toksoy, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2009), 16.

³ Emre şen, Fatma Gürpınar, "Farklı Kültürlerde Güneş Sembolü", *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C.43, S.7, (2019):986.

⁴ William Olcott, *Güneş Mitleri*, ev. Kaan Göktaş, (İstanbul: Maya Yayınları, 2021), 92.

⁵ Yıldız Tilbe Etė ve Okay Pekşen, "Sümerlilerde Din Anlayışı ve Tanrı Algısı", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.22, S.2, (2023):520.

1.Mezopotamya Toplamlarında Güneş ve Güneş Tanrısı

Mezopotamya toplamlarında güneşin hareketleri esnasındaki yolculuğu mitolojik hikayelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Anlatılagelen hikayelerde güneşin gece olduğunda batı yönünden içeri düştüğü bu süreç boyunca dünyanın altından yolculuğuna devam ederek tan vaktinde doğudaki mağarasından yeryüzüne çıktığı bir yer altı dünyasının varlığına inanılmıştır.⁶

Döneme ait ele geçirilen tablette yer alan bilgiler ışığında Sümerliler, güneşin doğumundan batışına kadar geçen sürecin sonucunda, batışıyla birlikte yolculuğunun sona ermediğini düşünmüşlerdir. Güneşin yoluna devam ederek öteki âlemde geceyi gündüze çevirdiğine, ayın son gününü ölümler âleminde geçirmiş olduğuna inanmışlardır. Güneşin doğuşundan batışına kadarki hareketleri Şamaş'ın düzenli yapmış olduğu hareketlerle bağdaştırılmıştır.⁷ Güneş tanrısı bu yolculuğu esnasında dünyanın bir ucundan diğer ucuna ulaşmak için iki kapı kullanmıştır. Şamaş yolculuğuna gökyüzünde yer alan doğu kapısından geçerek dünyanın ucundaki Gün Doğumu Dağı'nın üzerinden dışarıya çıkıp gökyüzündeki yolculuğuna başlamıştır. Akşam olunca da Günbatımı Dağı'na gelerek gökyüzünün batı kapısının üzerinden atlayarak geçmiş, insanların görüş alanlarından uzaklaşmıştır. Şamaş'ın yolculuğunu at arabasıyla gerçekleştirmiş olduğu düşünülmektedir. Fakat silindir mühürler incelendiğinde yolculuğun yayan gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Şamaş gökyüzündeki yorucu yolculuğunu tamamladıktan sonra karısı Şerida/Ai tarafından karşılanıp tanrılar ikametgâhında ziyafet çekerek dinlenmiştir.⁸

Dünyayı ısıtan ve aydınlatan güneş tanrısının ölümlüleri yanına alma gücünün varlığına inanılmıştır.⁹ Öteki âlemde ölümleri yargılamakla görevli olan güneş tanrısı Mezopotamya'da Büyük Kent olarak adlandırılan ölümler diyarında

⁶ Olcott, *Güneş Mitleri*, 35.

⁷ Mehmet Turan Özdemir, "Sümer Dini", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.19, S.1-4, (1973):207.

⁸ Leonard William King, *Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*, çev. İnönü Korkmaz, (İstanbul: Maya Yayınları,2019),32-34.

⁹ William Olcott, *Güneş Mitleri*, çev. Kaan Göktaş, (İstanbul: Maya Yayınları,20212),36.

“Doğudaki Büyük Kentin Babası”, “Etimme’nin Güneşı”, “Ölülerin Ruhlarının Güneşı” olarak farklı isimlendirmeler almış, ölüler Şamaş sayesinde yaşayabilmiştir.¹⁰ Yeryüzünde ve gökyüzünde yargıçlık görevini üstlenen “Yargının Efendisi” olarak tanımlanan Şamaş tanrılar panteonunda hukuk ve adaletin tanrısı olarak konumlandırılmış, yoksulları korumuş ve gözetmiştir.¹¹ Mezopotamya’da değer görmüş bir tanrı olsa da Güneş Tanrısı hiçbir zaman tanrılar panteonunda yer alan hiyerarşik sıralamada en üst rütbede yer almamıştır. Fakat Güneş Tanrısı adına kaleme alınan dönem içerisindeki dualar, ilahiler ve ayinlerin fazlalığı tanrıya duyulan inancı kanıtlar nitelikte olup Güneş tanrısının Mezopotamya panteonunda yer alan diğer tanrılar kadar saygı görmüş olduğunu ortaya koymuştur.¹²

2. Sümerler Döneminde Güneş Tanrısının Rolü

Sümerlerde din doğanın kendisidir. Bu nedenle insanlarda korku ve hayranlık duyguları uyandıran gök, güneş, yağmur, fırtına gibi doğa olayları inanç duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Korku ve hayranlık duyguları oluşturan doğa olayları tanrı ve tanrıçaların varlığına yansımıştır. Sümer panteonunda yer alan güneşin varlığını temsil eden tanrı Utu, doğa olaylarının yansısıyla ortaya çıkmış tanrılar arasında yer almıştır.¹³ Güneşle sembolize edilen tanrı, Sümerler döneminde “Utu”, Akadlar dönemi “Şamaş”, Kassitler döneminde “Şuriaş veya Şah” şeklinde farklı isimlendirmelerle anılmıştır.¹⁴ Akadca olan Şamaş kelimesi “Şems” kelimesinden türemiştir. Utu kelimesi Sümerce “gün ya da ışık” anlamına gelmektedir. Tanrılar panteonunda yazgıları belirlemekle görevli olan yedi büyük tanrı arasında yer alan Utu, Sümer inancına göre ay tanrısı Nanna (Sin)’nın ve tanrıça Ningal’in oğlu şeklinde tanımlanırken,

¹⁰ Jean Bottero ve Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümerterkin, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2006),198.

¹¹ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, çev. Lale Arslan, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2000),155.

¹² Jean Louis Huot, Jean Thalmann, Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, çev. Ali Bektaş Girgin, (Ankara: İmge Kitabevi,2000), 273.

¹³ Yıldız Tilbe Eteü ve Okay Pekşen, “Sümerlilerde Din Anlayışı ve Tanrı Algısı”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.22, S.2,(2023): 514.

¹⁴ Jeremy Black ve Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü: Tanrılar, İfritler, Semboller*, çev. Alev Kırım, (İstanbul, Aram Yayıncılık,2003),125.

Akadlar güneş tanrısının gök tanrısı An'ın ya da hava tanrısı Enlil'in oğlu olduğuna inanmışlardır.¹⁵

Mezopotamya'da her tanrının eşleştirilmiş olduğu bir sayı bulunmaktadır. Güneş tanrısının kardeşleri aşk tanrıçası İnanna ve yeraltı tanrısı Ereškigal'dir. Sümerce'de Şer(e)da, Akadca Ay(y)a olarak isimlendirilen Şafak tanrıçası Şerida/Aya Utu'nun eşidir. Sümerce Pa(p), Akadca Bunene olarak kayıtlara geçen tanrının, veziri ve arabasının sürücüsü görevlerini üstlenen oğludur. Hayvanların tanrısı Sumukan/Sakkan ve Mamu(d) (MA.MÚ(.D)), Sissig, (SİG. SİG ya da SI.SI.IG)/, Zaqīqu ve Zakar Güneş tanrısının diğer oğullarıdır.¹⁶ Tanrının oğlu olduğu söylenen Mamu(d)'un bir metinde tanrı Šamaš'ın kızı olduğu belirtilmiştir. Rüya tanrıları olan Mamu(d), Sissig ve Zaququ hakkında çivi yazılı kaynaklarda daha fazla bilgi bulunmamaktadır.¹⁷

Güneşin doğuşuyla birlikte yeryüzünü aydınlatması ve her şeyi açığa çıkarması güneş tanrısının Mezopotamya toplumlarında adalet tanrısı olarak tanınmasını sağlamıştır. Sümerler panteonunda saygı duyulan güneş tanrısının adalet anlayışına duyulan inanış atasözlerine yansımıştır. Adaletin yararlılığını vurgulayan Sümer atasözünde yer alan "*Adaletin gemisi rüzgarda yürür, tanrı Utu(Adalet Tanrısı) ona bir liman arar. Fenalığın gemisi de rüzgarda yürür, fakat Utu onu kumlara götürür.*" ifadesinde, tanrının yargısının adil şekilde tecelli edeceği, iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıracağı anlaşılmaktadır.¹⁸ Utu'nun adalet tanrısı olmasının yanı sıra evren ve evren dışı dünyada yaşanan tüm olayları görüp duyması güneşin her yerde bulunmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle Sümerler döneminde kaleme alınan ilahilerde Güneş Tanrısının temel işlevinin ahlaksal düzeni denetlemek olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹ Güneş tanrısının eşi Şerida

¹⁵ Abdullah Altuncu, "Sümerliler'in Dini Tarihi," Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

¹⁶ Manfred Krebernik, *Eski Doğu'da Tanrılar ve Mitler*, çev. Nureddin Demir, (İstanbul: Runik Yayınları, 2022), 70.

¹⁷ Ömer Kahya, "Eski Mezopotamya'da Rüya Türleri, Terimleri ve Tanrıları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, S.45 (2020):36.

¹⁸ Muazzez İlmiye Çığ, *Ortadoğu Uygarlık Mirası I*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010), 73.

¹⁹ Yıldız Tilbe Etegi ve Okay Pekşen, "Sümerlilerde Din Anlayışı ve Tanrı Algısı" *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, C.22, S.2, (2023):520.

/ Aya “Şafak, Gün Işığı” adını taşımıştır. Böylece tanrı çifti güneşin birinci ve ikinci yönlerini temsil etmişlerdir. Tanrının yaşanan her olayı görüp duyma yeteneğı diğer tanrı ve tanrıçalarda yoktur.²⁰

3. Güneş Tanrısını Temsil Eden Tapınaklar

Politeist din anlayışına sahip olan Sümer ülkesinde inanılan tüm tanrılara saygı gösterilmiş olsa da her şehrin tapındığı bir baş tanrısı bulunmaktadır. Şehirler baş tanrının uygun görmüş olduğı şekilde bir yaşam tarzı benimsemiştir. Sümer döneminde Güneş Tanrısı Utu Larsa ve Sippar’ın baş tanrısı olarak kabul görmüştür. Sümer ve Akad kentlerinde var olan tanrıların özellikleri ve görevleri değişiklik göstermese de farklı isimlerle anılmışlardır. Güneş tanrısı, Larsa şehrinde Utu, Sippar şehrinde Şamaş ismiyle bilinmektedir.²¹ Güneş Tanrısının hüküm sürmüş olduğı Larsa ve Sippar kentlerinde tanrıya adanmış tapınaklar bulunmaktadır. Her iki tapınakta “E BABBAR.RA” şeklinde tanımlanan kelime parlak ev, nur evi anlamlarına gelmektedir.²² İki tapınaktan hangisinin daha eski olduğı bilinmemekle birlikte zaman içerisinde Sippar Tapınağı zamanla ününü artırarak, Larsa Tapınağı’nı gölgede bırakmıştır. Krallar bulundukları dönem içerisinde hakimiyetleri altındaki bölgeler üzerinde kontrollerini arttırmak ve Tanrı Şamaş’ın rızası ve onayını kazanmak amacıyla tapınak inşa ve restorasyon faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Kral Ur Bau yazıtında Larsa’da bir tapınağı restore ettiğini aktarmıştır.²³ Yine Larsa Kralı Nin- Iddi- Nam güneş tanrısına ait tapınağı restore etmiş olduğundan bahsetmiştir. Restorasyon faaliyeti hakkındaki yazıtta “Ben Larsa Kralı, Nin- Iddi- Nam, E. BABBAR.RA Utu’nun

²⁰ Manfred Krebernik, *Eski Doğı’da Tanrılar ve Mitler*, çev. Nureddin Demir, (İstanbul: Runik Kitap,2022),48.

²¹ Okay Pekşen, “Eski Mezopotamya’da Din- Siyaset İlişkisi (Sümer, Akad, Babil)”, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2017).

²² Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Tapınak, Ritüel*, (İstanbul: Ay Işığı Yayınları,2013),30.

²³ Morris Jastrow, *The Religion of Babylon and Assyria*, (Boston: Ginn Company Publishers, 1898),69.

(güneş tanrısı Šamaš), tapınağını inşa eden, tanrılar tapınağının emirlerini restore eden kralım.” ifadesi geçmektedir.²⁴

Sippar kentinde bulunan E. BABBAR.RA Babil Kralı Nabu-apla- idinna döneminde Sutu kabilesi tarafından yıkılmış, tapınak kral tarafından onarılmıştır. Restorasyon faaliyetinin üzerinden 250 sene geçmesinden sonra tapınak tekrar II. Nabukadnezar'ın babası Nabopolassar tarafından restore edilmiştir.²⁵ Kral Nabukadnezar döneminde Larsa'da çıkan kum fırtınasıyla birlikte kalıntıları kumlar altında kalan güneş tanrısının tapınağı ortaya çıkmıştır. Bu sayede bu dönemde tapınak yeniden inşa edilme imkânı bulmuştur. Nabukadnezar kum fırtınası sonucu başlattığı inşa faaliyetini yazıtında aktarmıştır: “Büyük efendimiz tanrılar arasında bilge tanrı muhteşem Marduk beni ülkeme ve halkıma çobanlık etmeye görevli kıldığında, Šamaş'ın tapınağı, Larsa'daki E.BABBAR.RA uzun zamandan beri harabe haline düşmüş, üzerinde kumlar birikmiş, planı bile seçilemez olmuştu. Marduk toprağı ayıklamak için dört rüzgarı estirdi ve plan gözle görülür oldu. Bu tapınağı yeniden inşa için beni, Nabukadnezar'ı tanrının sadık hizmetkârının bilgece tayin etti. Aradım mabedin eski yapısını buldum ve eski yapının üzerine temiz taşlar döşedim. Tuğlaları koydum. E. BABBAR.RA'yı gerçekten yeniden kurdum.”²⁶

II. Nabukadnezar'dan sonra Šamaş'a ait tapınak yapımı ve restorasyonlarına Kral Nabonid devam etmiştir. Kral, E.BABBAR.RA'nın inşası hakkındaki silindir kitabesinde tapınağın onarımını Šamaş'ın kendisine rüya yoluyla buyurmuş olduğunu aktarmıştır.²⁷ Nabonid inşa faaliyetinden söz etmiş olduğu yazıtında “Büyük efendimiz Šamaş, zigguratın başının hiçbir zaman yükseltilmediği yüksekliklere eriştirilmesi için dahiyan bir düşünce tasarladı. Marduk'un emri üzerine, rüzgarlar dört yönden kalkarak, kenti ve tapınağı örten kumu savurarak koca bir fırtına oldular. Ziggurtatın ebedi cellanın temelleri yeniden görülebilir ve yeniden seçilebilir oldu. Eski temelin üzerinde Šamaş için E. Babbar'ı ve zigguratı eski temeller üzerinde yeniden inşa

²⁴ Jean Louis Huot, Jean Paul Thalmann, Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, İstanbul: İmge Kitabevi,2000),253.

²⁵ Joan Oates, *Babil*, çev. Fatma Çizmeli, (Ankara: Arkadaş Yayınları,2004),115-116.

²⁶ Jean Louis Huot, Jean Paul Thalmann, Dominique Valbelle,, *Kentlerin Doğuşu*,(İstanbul: İmge Kitabevi,2000), 278-279.

²⁷ Ömer Kahya, “Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Mezopotamya'da Rüya”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2019).

*ettirmiş bir eski zaman kralı olan Hammurabi adına bir yazıt gördü. Šamaš için eli çapa tutan, omuzu kürek taşıyan işçiler devşirdim. Bu tapınağı eski zamanlardakine benzer bir biçimde yeniden inşa ettim. Tapınağın içerisinde kaymak taşından bir tablet üzerinde eski Amarna Kralı Hammurabi adına bir yazıt gördüm. Kendi adımı taşıyan bir yazıtla beraber yerine koydum ve iki yazıtı da ebediyen yerine yerleştirdim.*²⁸

Kralın yazıtından anlaşılaçağı üzere, krallar siyasi otoritelerini onaylatmak ve iktidarlarını sağılamaştırmak amacıyla tapınaklar kurmuşlar, kendilerinden önceki dönemlerde inşa edilen tapınakları restore etme çalışmalarında bulunmuşlardır. Böylece krallar kendi otoritelerini inşa etmiş oldukları tapınağın gücüyle birleştirerek tanrı ve kral arasındaki yakınlığı sembolize etmişlerdir.²⁹

Sümer ve Babil medeniyetlerinde görüldüğü gibi Asur medeniyetinde de Tanrı Šamaš adına tapınaklar inşa edilmiştir. II. Sargon tanrılar adına inşa ettirmiş olduğı tapınaklardan yazıtında söz etmektedir: *“Ea, Sin, Šamaš, Adad ve Urta ve onların muhteřem eşleri birbiri ardına Ebarsaggalkurkurra’da doğdular. Dur-Šarrukin’in ortasında görkemli tapınaklarında olduğı tapınaklarında mutlu bir şekilde oturmaya başladılar. Ebedi isteklerini onların kazancı olarak tesis ettim. Onların kutsal isteklerini onlardan önce öğrenmek için Nisakku, Ramku ve Šurmahhi rahiplerini atadım.”*³⁰ Asur Kralı II. Sargon, tapınak inřasının yanı sıra farklı adlandırmalarla sınıflandırdığı sekiz giriř kapısından oluřan Dur-šarrukin kentinin bir kapısını Šamaš-muřhakšid-irnitte(Šamaš benim kuvvetimi üstün getirir.) şeklinde adlandırarak tanrıya duymuş olduğı hürmeti sunmuřtur.³¹

²⁸ Okay Pekşen, “Eski Mezopotamya’da Din- Siyaset İlişkisi (Sümer, Akad, Babil),” Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2017.

²⁹ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Tapınak Ritüel*, İstanbul: Ay Işığı Yayınları(2013),83.

³⁰ L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, (Ankara: Bilgün Kültür Sanat Yayınları,2015).

³¹ Betül Nişancı, “Sargonitler Devri Askeri ve Siyasi Olaylar (MÖ 722-626),”(Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,2019).

4. Krallarının Güneş Tanrısını Unvanlarında Kullanması

Kral ve yöneticilerin sorumlulukları arasında yer alan en önemli görev adaletin tesis edilmesi olmuştur. İsin Sülalesinin 5. kralı olan Lipit İştär(MÖ 1934-1924), hazırlamış olduğu kanun maddelerinin önsöz kısmında yer alan “Utu’nun yüksek emirlerine uygun olarak Sümer ve Akad’ın gerçek adalete bağılı kalmalarını temin ettim.” ifadesi Lipit İştär Güneş Tanrısı’nın buyruğu üzerine adil bir yönetim şeklini benimsemiştir.³²Sümer Kral Listeleri’nin başlangıcını oluşturan Uruk Hanedanı’nın kurucusu Meş-ki’ag-gaşer ve onun kurmuş olduğu hanedanlığın Güneş Tanrısının himayesi altında olduğuna inanılmış, kral “Utu’nun Oğlu” olarak tanınmıştır.³³ Sümer kral destanları arasında yer alan Mes-ki’ag-gaşer’in oğlu Enmerkar’ı konu edinen destanda Enmerkar, “Güneş’in Oğlu Enmerkar” olarak isimlendirilmiştir.³⁴Kral Lugalzagezzi Uruk’u hâkimiyet altına aldıktan sonra “Larsa’nın Güneş Tanrısı Utu’nun Valisi”, “Güneş Tanrının Seçilmiş”, “Güneş Tanrı’nın Kuvvetiyle Donatılmış” unvanlarını kullanarak nüfuzunu Güneş Tanrısından elde etmiş olduğunu vurgulamıştır.³⁵

Ur Hanedanlığı döneminde güneşe ve güneş tanrısına olan sevgi ve hürmet krala hitaben kullanılan “Şulgi-Şemş (Kral Şulgi benim güneşim)” unvanından anlaşılmaktadır. Krala ithafen kullanılan unvanların yanı sıra Sümerler döneminde geçen mektuplaşma yazıtında “Sen benim efendimsin, sen benim güneşimsin” ifadelerine yer verilerek krala iltifatlarda bulunulmuştur.³⁶

³²Firuzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*,(Ankara: Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları,1983),137-138.

³³ Jean Bottero, *Eski Yakındoğu*, çev. Adnan Kahiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan,(Ankara: Dost Yayınları,2005),78.

³⁴ *Sümer Kral Destanları, Enmerkar-Lugalbanda*, çev. Selim F. Adalı& Ali T. Görgü, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2016),4.

³⁵ Helmut Uhlig, *Sümerler*, çev. Nilgün Ersoy, (İstanbul: Totem Yayınları,2019),195; Leonard King ve Henry Reginald Holland Hall, *Yeni Keşifler Işığında Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur Tarihi*, çev. Arıcan Uysal, (İzmir: İlya Yayınları),168-169.

³⁶ Manfred Krebernik, *Eski Doğu’da Tanrılar ve Mitler*,çev. Nuureddin Demir, (İstanbul: Runik Kitap,2022)70.

şulgi Döneminde yürürlüğe giren en eski hukuk yasasının ön sözünde kral halkı için adaletin güvencesinin kendisinin olduğunu belirtmiştir. Kral adalet düşüncesini adil tanrı Utu'yu kullanarak pekiştirmiştir. Yasanın önsözünde yer alan "Yetimleri asla zenginlere teslim etmem, dulları asla güçlü adamlara teslim etmem, " 1 şekellik adamları" asla " 1 minalık adamlara" teslim etmem, " 1 koyun sahibi adamları" asla " 1 öküz sahibi adamlara" teslim etmem ... Düşmanlık, şiddet ve Utu'ya (Günes Tanrı ve Adalet Tanrısı) feryat etmeyi kesinlikle kaldırdım; Sümer topraklarına adaleti getirdim." şeklindeki madde bu düşünceyi doğrular niteliktedir.³⁷

Sümer kralları, hakimiyetleri altındaki ülkelerdeki otoritelerini güçlendirmek amacıyla tanrıların güçlerini unvanlarında kullanmışlardır. Akad Kralı Naram Sin, bu durumu uç noktaya götürerek kendisini tanrı ilan etmiştir. Naram Sin tanrılığını yazıtında şu şekilde ilan etmiştir. "Akad kralı, güçlü Naram-Sin: (evrenin) dört köşe (si) hep birlikte ona düşmanlık ettiğinde, İştar'ın ona duyduğu sevgi sayesinde tek bir yılda dokuz savaştan galip çıktı ve kendisine başkaldırmış kralları tutsak aldı. Kriz döneminde kentini koruyabilmiş olduğundan, kenti(nin sakinleri) Eanna'da İştar'dan, Nippur'da Enlil'den, Tuttul'da Dagan'dan, Keş'te Ninhursaga'dan, Eridu'da Enki'den, Ur'da Sin'den, Sippar'da şamaş'tan ve Kutha'da Nergal'dan onun Akad kentinin kralı olmasını istediler ve Akad'ın ortasına onun için bir tapınak yaptırdılar." Akad kralı diğer şehirlerin tanrılarının onayını alarak kendi tanrılığını kanıtlamıştır.³⁸

Naram Sin seleflerinin devam ettirmiş olduğu savaşlarda elde edilen başarılar onuruna stel diktirip tapınağa koyma âdetini değışime uğratmıştır. Naram Sin, Sippar'da yer alan şamaş'a ait tapınağa koydurmuş olduğu stelde kendisini tanrılarla birlikte tasvir etmemiş, stelin üst kısmında ayaklarının altında mızrak saplanmış iki askerin üzerinde tek başına resmedilmiştir. Stelde diğer inşa edilen stellerden farklı olarak başrol oyuncusu başında boynuzlu başlığıyla tasvir edilen Naram Sin'dir.³⁹

5. Mezopotamya Mitolojisinde Güneş Tanrısının Rolü

³⁷ Amelia Khurt, *Eskiçağ'da Yakındoğu I*, çev. Dilek şendil, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2010),86.

³⁸ March Van de Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi*, çev. Sinem Gül,(İstanbul: Homer Yayınları,2018),62.

³⁹ Umberto Eco, *Antik Yakındoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, (İstanbul: Alfa Yayınları,2015),300-301.

Evrendeki düzenin sağlanmasında rol oynayan Güneş tanrısına Mezopotamya mitlerinde sıklıkla rastlanılmıştır. Mezopotamya mitleri arasında yer alan Gılgamış Destanı'nda, anlatının baş kahramanı olan Uruk Kralı Gılgamış ölümsüzlük arayışı serüveni boyunca Güneş Tanrısının himayesi altında yolculuğuna devam etmiştir.⁴⁰ Gılgamış Destanı'nın ilerleyen bölümlerinde Sedir Ormanından geçen Gılgamış, ormanın koruyucusu Huwawa'nın karşısında düşmüş olduğu zor durumdan Tanrı Şamaş'ın yardımı sayesinde kurtulmuştur.⁴¹ Tanrının rol aldığı diğer anlatı Etena ve Kartal mitidir. Öykünün başlangıcını Kiş Kralı Etena'nın krallığına varis olacak erkek çocuğunun bulunmaması oluşturmuştur. Kral, erkek çocuğunun doğması için Tanrı Şamaş'a dualar eder, adaklar adar. Şamaş, krala cevap vererek derdinin çözümünün dağın ardındaki çukurda bulunduğunu söyler. Fakat doğum otunun bulunduğu çukurun içerisinde tutuklu bir kartal bulunmaktadır. Kartalı serbest bıraktığında kendisini doğum otuna götüreceğini aktarmıştır. Şamaş, kralın yakarışlarını yanıtsız bırakmamıştır.⁴²

Mitin geçmiş olduğu ikinci tablette krala yardım edecek olan kartalın hikayesine geçilmiştir. Kartal güneş tanrısının gözetimi altında yılanla bir ağacı yuva olarak paylaşmaktadırlar. Fakat bu durum uzun süreli olmaz. Birgün kartal yılanın yavrularını yer. Yavrularını kaybeden yılan Güneş Tanrısına başvurur. Güneş tanrısı kartala ceza olarak kanatlarını kopartarak ölmesi için bir çukura terk eder. Bu sefer kartal Güneş tanrısından yardım ister, fakat tanrı yardım edemeyeceğini fakat ona yardım etmesi için bir adamı göndereceğini belirtir. Bu kısımda olaylara Etana dahil olur. Mitin sonucunda Güneş tanrısının adil yargılamasıyla yaşanan adaletsizliği ortadan kaldırmış olduğu anlaşılmaktadır.⁴³

Güneş tanrısının kurtarıcı rol oynadığı diğer Sümer edebi eseri, Enki ve Ninhursag, Sümer Cennet mitidir. Mitin geçtiği Dilmun ülkesi güzelliklerle dolu

⁴⁰ Jean Bottero, *Eski Yakındoğu*, çev. Adnan Kahiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan, (Ankara: Dost Yayınları,2005),39.

⁴¹ Jeremy Black ve Anthony Green, *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü: Tanrılar, İfritler, Semboller*, (İstanbul: Aram Yayıncılık,2003),232.

⁴² S. H. Hooke, *Orta Doğu Mitolojisi*, çev. Aleaddin Şenel, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları,1993),61-62.

⁴³ Mehmet Acı, "Akdeniz Havzasında Kahramanlık Mitosları", (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2016).

bir ülkedir. Fakat ekinleri yetiştirecek su bulunmamaktadır. Tanrı Enki'nin isteği  zerine Güneş Tanrısı Utu topraktan su çıkartır, böylece ülke toprakları verimli hale gelmiştir.⁴⁴ Sümer mitinde Sümer ve Akad versiyonları bulunan  nanna'nın  l ler dünyasına  nişi adlı şiirde Utu'nun kız kardeşi olan  nanna  l ler diyarını ele geçirebilmek amacıyla öteki dünyaya iner. Ölüler dünyasının kraliçesi Ereşkigal,  nanna'nın yeryüzüne çıkmasına izin vermez, onu öldürür.  nnana, bir yolunu bularak öteki dünyadan kurtulur fakat buraya geri tekrar geri dönmemesi için yerine bir başkasını bulması gerekmektedir.  nanna'nın yeryüzüne ulaştığında eşi Dumuzi'yi kendi durumundan bir haber görmesi üzerine kızan tanrı kendi yerine eşinin öteki dünyaya götürülmesini ister. Telaşa kapılan Dumuzi,  nanna'nın kardeşi Güneş tanrısından yardım ister. Tanrı Dumuzi'ye onu yeraltı dünyasına götürecek cinlerden kaçması için yardım etmiştir. Güneş Tanrısı diğer mitlerde olduğu gibi Dumuzi'ye merhamet göstererek yardım etmiştir. Mezopotamya mitleri incelendiğinde Güneş Tanrısının kahramanların sıkıntıya düşmüş oldukları çeşitli durumlarda yardımlarına yetişerek onları kurtarmış olduğu anlaşılmaktadır. Tanrı, insanların dileklerinin gerçekleşmesi için etmiş oldukları dualara kayıtsız kalmamıştır.⁴⁵

6. Mezopotamya'da Uygulanan Ritüellerde Güneş Tanrısının Rolü

Güneş tanrısından sadece adalet arayışı durumlarında yardım istenmemiştir. Kötü g  lerle ilişkilendirilen uğursuz işaretler ve büyücülük gibi durumların üzümünde de tanrıya başvurulmuştur.⁴⁶ Olumsuz durumların yanı sıra kötü ruhların neden olduğu hastalıkların tedavisi amacıyla gerçekleştirilen ritüellerde Tanrı şamaş'a yakarılmıştır. Kötü ruhları uzaklaştırma amacıyla yapılan ritüeller arasında yer alan diş ağrısını geçirmek için gerçekleştirilen ritüelde, ağrıya neden

⁴⁴ Samuel Noah Kramer, *Sümerler'in Kurnaz Tanrısı Enki*,  ev. Hamide Koyukan, ( stanbul: Kabalcı Yayınevi,2000),53-54.

⁴⁵ Samuel Noah Kramer, *Sümerler: Tarih, Karakter, Kültür*,  ev.  zcan Buze, ( stanbul: Kabalcı Yayınevi,2002),202-205.

⁴⁶ Manfred Krebernik, *Eski Doğu'da Tanrılar ve Mitler*,  ev. Nureddin Demir, ( stanbul: Runik Kitap,2022),70.

olduğu düşünölen diş kurdunun dişten uzaklaştırılması için şamaş'ın gücüne başvurulmuştur.⁴⁷

Mezopotamya'da hastalıkların tedavisinde çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Tedavi yöntemleri arasında yer alan ilaç ve ritüellerde şamaş'ın iyileştirici gücünden yararlanılmıştır. Hekimlerin hazırlamış olduğu ilaçlar şamaş'ın Devası olarak adlandırılmış, doğaüstü güçlerin neden olduğu düşünölen hastalıklar kötölük kovma ritüelleri adı verilen ayinlerde tedavi edilmiştir.⁴⁸ Asur Kralı Asarhaddon hastalığı sırasında kötölük kovucu Marduk-şhakin-şhumi'ye tedavi amacıyla başvurmuştur. Kralın tedavisi hakkındaki yazışma metinlerinde geçen "*Tanrı Asur, Tanrı şamaş, Tanrı Nabu ve Tanrı Marduk onun iyileşmesini sağlayacaklardır.*" cümlesinden anlaşılacağı üzere kralın sağlığına kavuşmasında yardımının bulunacağı düşünölen tanrıların arasında Güneş Tanrısı şamaş'ta yer almıştır.⁴⁹

Kötölük kovma ritüelleri dışında gelecekte gerçekteşecek olaylar hakkında tanrılardan bilgi almayı sağlayan kehanet ritüellerine başvurulmuştur. Kehanet yapma vasıtalarından en yaygın şekilde kullanılan hayvan iç organlarının incelenmesi yoluyla gerçekteştirilen kehanet ritüellerinde, insanların kaderlerini şekillendirecek önemli dönüm noktalarında alacakları kararlarda seçmesi gereken doğru seçenekler önceden öğrenilmiştir. Kehanet ritüellerinde "*Ey... Tanrısal esini kaydeden ve koyunun bağırsaklarında kehanet yargısını göğerden Tanrı şamaş!*" ifadelerine sıklıkla rastlanılmıştır.⁵⁰

İç organlarının kehanet vasıtası olarak kullanılmasını Sippar Kralı Enmeduranki'nin Tanrı şamaş ve Adad aracılığıyla öğrendiği, sonrasında kralın

⁴⁷ Jean Bottero ve Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006), 550-551.

⁴⁸ Jeremy Black ve Antohny Green, *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü: Tanrılar, İşritler, Semboller*, (İstanbul: Aram Yayıncılık), 98.

⁴⁹ Jean Bottero, *Eski Yakındoğu*, çev. Adnan Kahiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan, (Ankara: Dost Yayınları, 2005), 177.

⁵⁰ Jean Bottero, *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, çev. Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, (Ankara: Dost Kitabevi, 2012), 156.

Nippur, Sippar ve Babil halkına öğrettiği düşünülmektedir.⁵¹ Tanrıya yöneltilen soru metinleri arasında yer alan *“Büyük Tanrı Šamaš, sana sorduğum soruya kesin bir cevap ver, Asur Kralı Asarhaddon çalışıp plan yapmalı mı? Adı bu papirüse yazılmış ve yüce varlığının huzuruna yerleştirilmiş oğlu Sin-nadin-apli veliaht sarayına girmeli mi? Yüce varlığın bundan hoşnut olur mu? Yüce varlığın bunu kabul edebilir mi? Yüce varlığın bunu biliyor mu? Asur Kralı Asarhaddon’un oğlu adı bu papirüse yazılı Sin-nadin-apli’nin Veliaht Sarayı’na girmesi sen, yüce tanrı Šamaš’ın yüce varlığının buyruğuyla hükmedilmiş ve teyit edilmiş midir? O da bunu görecek mi? O da bunu işitecek mi?”*⁵²

Kehanet metni incelendiğinde devletlerin dönüm noktalarını belirleyen kraliyet varislerinin seçiminde tanrıya danışılarak yardım alındığı anlaşılmaktadır. Asur Kralı Asarhaddon’un yazıtında geçen *“Asarhaddon, büyük (kral, Asur kralı), Babil’in valisi, (Akad ve Sümer kralı), (dört) cihanın kralı, onun beyleri büyük tanrıların gözdesi (... Erbil’in İhtar’ı ve Ninive’nin İhtar’ı), Nabu’yu, Bel’i, Šamaš’ı komuta eden Asur bana baba oldu. (...) büyük bir gururla (başımı kaldırdı ve iktidarın benim hakkım olduğunu söyledi. O kâhinlerin başı Šamaš ve Adad’a sordu: Onlar Asur’a olumlu bir cevap verdi ve şöyle söylediler: Halef O’dur.”*⁵³

Yukarıda yer alan metinden anlaşılabacağı üzere Tanrı Šamaš ve Adad’ın onayını alarak krallığını meşrulaştırmıştır. Yine krallıkların kaderini belirleyen savaşların seyrinin nasıl olacağı konusu hakkında da kehanet soruları vasıtasıyla tanrının yönlendirilmesine başvurulmuştur. Asur Kralı Asarhaddon, Urartu kralıyla girişmiş olduğu seferin nasıl sonuçlanacağı hakkında bilgi edinmek istediği yazıtında *“..... büyük efendim Šamaš sana soruyorum Urartu Kralı Rusa, ordusuyla beraber Şupria’ya girecek mi?”*⁵⁴ ifadesiyle Tanrı Šamaš’a danışmıştır. Güneş Tanrısı Šamaš ve Fırtına tanrısı Adad merkezinde gerçekleştirilmiş, kehanet ritüellerinde yargının efendisi olarak Šamaš, incelemenin efendisi olarak Adad görülmüşse de ritüelde karar yetkisine sahip olan tanrının Šamaš olduğu

⁵¹ Wilfred G. Lambert, “Enmeduranki Related and Matters, *Journal of Cuneiform Studies*”, C. 21, (1967):127.

⁵² Amelia Kuhrt, *Eskiçağ’da Yakındoğu II*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010), 186

⁵³ L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, (Ankara: Bilgün Kültür Sanat Yayınları, 2015), 189.

⁵⁴ Gökçek, *Asurlular*, 199.

düşünülmüştür. Cevabı beklenen soru Šamaš'a iletildikten sonra kurban hayvanı kesilerek iç organları incelenmiştir.⁵⁵

Ritüelin olumsuz sonuçlanması halinde fal sahibinin başına gelmiş musibetten kurtulması için büyüye başvurulmuştur. Kötü sonuçlu kehanetlerin olumsuz etkilerinin uzaklaştırılmasında Namburbi ritüelinden yararlanılmıştır. Ritüelde olumsuz durumun çözümünü sağlama amaçlı Güneş Tanrısına dua edilmiştir. Yeni Asur döneminden kalma Namburbi duasında *"Šamaš yeryüzünün ve gökyüzünün kralı, aşağıdaki ve yukarıdaki şeylerin hakimi, tanrıların ışığı, büyük tanrıların arasında hakim olarak rol oynayan insanoğlunun lideri! Sana dönüyorum, seni tanrılar arasında arıyorum: hayatımı bağışla; seninle olan tanrılar bana iyilik bağışlasın. Üzerime idrarını yapan bu köpek yüzünde korkuyorum, endişeleniyorum. Keşke kötülüğü (negatif kehanet) yanımdan geçen bu köpeğe çevirsen, Seve seve seni öven şarkılar söyleyeceğim!"*⁵⁶ ifadelerinin geçmiş olduğu metinde kişinin üzerinde taşınmış olduğu uğursuzluğun başkasına aktarılması amacı güdülmektedir. Astrolojik kehanetlerde olumsuz bir durumu beraberinde getireceği şeklinde yorumlanan güneş tutulmasıyla karşılaşıldığında kralın başına gelebileceği varsayılan musibet vekil kral ritüeli uygulamasıyla def edilmiştir. Šamaš'ın huzurunda sabah vaktinde gerçekleşen törende uğursuzluğun bulaştığı kişi yok edilerek ritüel sonlandırılmıştır.⁵⁷

Šamaš'ın kehanet ritüellerindeki etkisi Kassit döneminde yazılan ilahide açıkça görülmektedir:

"Ey Šamaš sen kahinlerin (ağzından konuşuyorsun)

Rüya yorucu kadınların (kulaklarını açıyorsun)

⁵⁵ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, (İstanbul: Ay Işığı Yayınları,2013),76-77; "Fatih Erdem, Eski Mezopotamya'da Kehanet Geleneği", (Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2020.)

⁵⁶ Gözde Demirci Karaoğlu, "Eski Mezopotamya'da Kehanet Kültürü ve Anadolu'daki Yansımaları", (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2018).

⁵⁷ Manfred Krebernik, *Eski Doğu'da Tanrılar ve Mitler*, çev. Nureddin Demir, (İstanbul: Runik Yayınları,2022),106.

.....kadınların (hükümlerini veren sensin)

Onların ciğer fallarını (sen idare ediyorsun), kurbanlarının yanında oturuyorsun.”⁵⁸

Mezopotamya’da kehanet ritüellerinde tanrıdan çözüm istenmesinin yanı sıra insanların kâbusları sonucu ortaya çıkan kötücül atmosferin, yok edilmesi amacıyla gerçekleştirilen büyü ritüellerinde Šamaš yardıma çağrılmıştır. Šamaš’ın kabuslardaki kötü atmosfere neden olduğu düşünülen demonları uzaklaştırma gücünün var olduğuna inanılmıştır.⁵⁹ İnsanlar tanrının lütfunu kazanmış oldukları gibi kimi zaman onun gazabına uğramışlardır. Güneş tanrısı Šamaš ve eşi Ai’ye saygısızlıkta bulunan birisi tanrı ve eşine onu affetmesi için dua etmiştir. Bahsi geçen dua metninde günahkar “Ey Leydim! Yüreğimin acısıyla keder içerisinde sesleniyorum sana Affedildiğimi duyur Ey Leydim söyle hizmetkarına “Bu kadar yeter,”de. Bırak yüreğin yatışsın. İstirap içerisindeki hizmetkarına merhametini bahşet. Dön yüzünü ona niyazını kabul et seni kızdıran hizmetkarına merhametini çevir. Ey leydim ellerim bağlı huzurunda yere kapanıyorum. Büyük kahraman sevgili eşin Šamaš huzurunda benim için aracılık et. Et ki huzurunda uzun bir ömür boyunca yürüyebileyim. Tanrım sana yüreğim huzura ersin diye dua etti. Tanrıça ruhun huzura ersin diye sana niyaz etti.” ifadeleriyle tanrıya yakarıшта bulunmuştur.⁶⁰ Tanrının gazabının istenmiş olduğu başka bir beddua metninde “Göklerin ve yerin büyük yargıcı, tüm canlılar için adil yollar sağlayan Tanrı Šamaš güvendiğim efendimiz onun krallığını alt üst etsin; o (kötü kral) hükümlerini yerine getirmesin yolunu şaşırtсын ve ordusunun moralini bozsun; onun için kehanet yapıldığında, (Šamaš) krallığının temellerinin sökülmesine ve ülkesinin yok olmasına işaret eden uğursuz bir alamet sağlasın; Tanrı Šamaš’ın kötü sözü onu hızla ele geçirsın,

⁵⁸ Kadriye Tansuğ ve Özel İnanlı, “Sümerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.7, S.4, (1956):562.

⁵⁹ A. Leo Oppenheim, “The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East With a Translation of an Assyria Dream-Book”, Transactions of the American Philological Society New Series, C. 46 ,S.43,(1956):297.

⁶⁰ Leonard William King, Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları, çev. İnönü Korkmaz, (İstanbul: Maya Yayınları,2019),169-170

onu yukarıda yaşayanların arasından söküüp alsın ve hayaletini aşağıda, cehennemde suya susatsın.” ifadeleri yer almıştır.⁶¹

7.Güneş Tanrısını Temsil Eden Semboller

Mezopotamya’da tanrıların sembollerle belirtilmesi sıklıkla rastlanılan bir durum değildir. Fakat belirli sembollerle tasvir edilen tanrıların varlığı söz konusu olmuştur.⁶² Tanrı Utu güneşle sembolize edilmişse de Mezopotamya tanrılarını ifade etmek için kullanılan nesnelerin bizzat tanrının kendisini ya da temsil etmiş olduğu tanrının sembolünü oluşturması meselesi belirsizliğini korumaktadır. Bu nedenle güneşin tanrının kendisini mi temsil ettiği yoksa onu sembolize eden bir nesne mi olduğu bilgisi netleşmiş değildir.⁶³

Tarih boyunca güneş tanrısıyla özdeşleşmiş olan birçok nesne bulunmuştur. Neolitik dönem içerisinde kullanılan daire içerisindeki haç güneşi simgelemiştir. Teker haç olarak da bilinen haç güneşin geri gelişini ve mevsim döngülerini ifade etmiştir.⁶⁴ Haç çeşitleri içerisinde yer alan gamalı haç deseni de Güneş Tanrısını simgelemektedir. Svastika adıyla bilinen gamalı haç işareti hayatın, sağlığın ve yaratıcı enerjinin sembolü kabul edilerek güneşi temsil etmiştir.⁶⁵ Motifin güneş işareti olduğuna dair Mezopotamya’da bir kanıt bulunamamış olsa da simgenin güneş tanrısının arabasının tekerleklerinden türetilmiş olduğu, bir kale ya da

⁶¹ Dominique Charpin, “I Am the Sun of Babylon”: Solar Aspects of Royal Power in Old Babylonian Mesopotamia, *Experiencing Power, Generating Authority: Cosmos and Politics in the Ideology of Kingship in Ancient Egypt and Mesopotamia*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press,2013),69.

⁶² Rıza Bellecen, “Eskiçağ’da Mezopotamya İnanc Sisteminde Tapınakların (Zigguratların) Yeri ve İşlevi”, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2016)

⁶³ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, (İstanbul: Ay Işığ Yayınları,2013),22.

⁶⁴ Kathryn Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, çev. Seda Toksoy, (İstanbul: Alfa Yayınları,2009),289.

⁶⁵ William Tyler Olcott, *Güneş Mitleri*, çev. Kaan Göktaş, (İstanbul: Maya Yayınları,2021),186.

kenti korumak için özel olarak hazırlanmış mevkilerin işaretleri, ya da kasırga veya dört rüzgârıla ilişkisi bulunan bir simge olduğu düşünölmektedir.⁶⁶

Sümer ve Babil sanat eserlerinde tanrıların tasvirinde çeşitli semboller kullanılmıştır. Tanrı sembolleri silindir mühürlerde yer almıştır. Mühürlerde kullanılan semboller din ve mitoloji tarihinin aydınlatılması için kullanılan en önemli kaynaklardır. Sippar şehrinin Babil hakimiyeti altında bulunduğu dönemde Güneş tanrısının tapınağında yer alan Naditum Arşivlerindeki alım satım sözleşmeleri ele geçirilmiştir. Belgelerde kullanılan mühürlerde Güneş Tanrısı Şamaş gibi Mezopotamya’da yer alan birçok önemli tanrı ve tanrıça ana temasını tapınma ve sunu sahnelerinin oluşturduğu tasvirler kullanılmıştır.⁶⁷

Tanrıyı temsilen kullanılan semboller, tanrı gibi muamele görmüş ve tanrının yerini tutmuştur. Güneş tanrısı Şamaş’ı temsil eden çeşitli semboller bulunmaktadır. Bu semboller arasında güneş diski yer almıştır. Şamaş’ın tapınım merkezi olan Sippar’da güneş sembolü dört üçgen ışını olan küçük bir daire şeklinde sembolize edilmiştir. Güneş diskine Orta Babil dönemine ait silindirlerde sıklıkla rastlanılmış olsa da diskin küçük boyutlu olması nedeniyle içerisindeki ayrıtlar zor anlaşılmaktadır. Şamaş’ın tapınım merkezi olan Sippar’da güneş sembolü dört üçgen ışını olan küçük bir daire şeklinde sembolize edilmiştir. Bu dört üçgen dalgalı çizgiler arasına yerleştirilmiş, tüm şekil daha büyük bir çemberle çevrelenmiştir.⁶⁸ Dairenin içerisinde yer alan ışınlar, güneş ışınlarını, dalgalı çizgiler suyu temsil etmiştir. Böylece su güneşin armağanı olarak ışık ve ısıyla birleşmiştir. Güneş diski olarak isimlendirilen sembol Akad döneminde *Šamšatu* ve *“Niphu”* şeklinde bilinmiştir. Güneş diski Güneş tanrısının tasvir edilmiş olduğu her tablette sıklıkla kullanılmıştır.⁶⁹

⁶⁶ Jeremy Black ve Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü: Tanrılar, İfritler, Semboller*, (İstanbul: Aram Yayıncılık,2003),82.

⁶⁷ Lamia al-Gailani Werr, “The Sippar Workshop of Seal Engraving”, *American Journal of Archaeology*, C.90, S.4, (1986):462.

⁶⁸ William Tyler Olcott , *Güneş Mitleri*, çev. Kaan Göktaş, (İstanbul: Maya Yayınları,2021),177.

⁶⁹ Black ve Green, *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü: Tanrılar, İfritler, Semboller*, (İstanbul: Aram Yayıncılık,2003),94; William Hayes Ward, “The Babylonian Representation of the Solar Disk”, *The American Journal of Theology*, C.2, S.1, 1898),117

Şamaş'ın dünyanın hâkimi olarak tanımlanmasıyla ilişkili olarak silindir mühürlerde sıklıkla rastlanan elinde tutmuş olduğu çemberin dünyayı ya da tüm dünya topraklarını temsil etmiş olduğu düşünülmektedir.⁷⁰

Güneş tanrısı için kullanılan bir diğer sembol “*Şaşarum (destere)*” dur.⁷¹ Tanrıyı temsil eden semboller arasında sırık ve halka yer almaktadır. Sembollerin cetvel ve mezurayı tasvir etmiş olduğu düşünülmektedir. Tasvir edilen ölçü aletlerinin adaleti simgelemesi nedeniyle Güneş Tanrısı Şamaş ile bağlantılı oldukları düşünülmektedir.⁷² Güneş tanrısını temsil eden kutsal sembollerden bir diğeri attr. At kanatlı ve sentör olmak üzere iki şekil halinde Orta ve Yeni Asur silindir mühürlerinde kullanılmıştır. Ele geçirilen silindir mühürlerin araştırılması sonucunda atın Güneş Tanrısı Şamaş'ın kutsal hayvanı olduğu bilgisine ulaşılmıştır⁷³

Güneş tanrısı Şamaş ile ilişkilendirilen bir diğer hayvan aslandır. Aslanlar sarı kürkleri ve ateşi akla getiren yeeleriyle güneşi anımsatmışlardır. Aslanlar, kutsal yerleri korudukları düşüncesiyle tapınakların girişlerine taş oymalarda tasvir edilmişlerdir.⁷⁴ Sümer, Akad, Asur dönemlerinde aslan aslan-balık, aslan-ejderha, aslan-adam figürleriyle tasvir edilmiştir.⁷⁵ Bu tasvirlerin yanı sıra aslan figürü belden yukarısı insan, bacakları insan bacağı, arka tarafı bir aslanın arka kısmına benzeyen ve kıvrık bir aslan kuyruğuna sahip olan heykellerde kullanılmıştır. Bu heykelcikler aslan humanoid şeklinde isimlendirilmişlerdir. Akadca “*Uridimmu*” adıyla anılan aslan humanoidler Güneş Tanrısı Şamaş'la

⁷⁰ Arthur E. Whatham, “The Meaning of the Ring and Rod in Babylonian-Assyrian Sculpture”, *The Biblical Word*, C 26, S.2, (1905),121.

⁷¹ Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu,1989), 265-266.

⁷² Jeremy Black ve Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü: Tanrılar, İfritler, Semboller*, (İstanbul: Aram Yayıncılık,2003),188.

⁷³ Tülay Şahin, “Eski Mezopotamya’da Dinsel Semboller (Başlangıcından MÖ 539 yılına kadar)”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,2023)

⁷⁴ Kathryn Wilkinson, *Semboller ve İşaretler*, çev. Seda Toksoy, (İstanbul: Alfa Yayınları,2009),57.

⁷⁵ Cansu Tanpolat, “Doğu ve Batı Kültürlerinde Başlıca Hayvan Mitleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2016).

ilişkilendirilmişlerdir.⁷⁶ Mezopotamya ve Yakındoğu figür ve betimlemelerinde sıklıkla kullanılan boğa tanrının diğer hizmetkarı ve koruyucu hayvanıdır. Kafası ve gövdesi insan, vücudunun alt kısmı boğa olarak tasvir edilen boğa adamlar Güneş tanrısının tahtını taşımakla görevlendirilmişlerdir⁷⁷

Şamaş'ı temsil eden birçok hayvanın yanı sıra tanrıyı temsil eden başka bitkiler ve değerli taşlar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi kutsal olduğu düşünülen ve tapınaklarda yapı malzemesi olarak kullanılan İlgin ağacıdır.⁷⁸ Tanrıyı sembolize eden diğer ağaç tarih boyunca güç ve dayanıklılığı ifade eden Sedir ağacıdır. Gılgamış Destanı'nda Sedir ağaçlarının yer almış olduğu Sedir Ülkesi'nin sorumluluğunu Güneş Tanrısı üstlenmiştir.⁷⁹ Tanrıyı temsil eden bu sembollerin yanı sıra Mezopotamya'da kutsal olarak kabul edilen lapis lazuli taşı tanrıyı tasvir eden semboller arasında yer almıştır. Güneş tanrısının gökyüzündeki yükselişi esnasında göğün almış olduğu mavi renk lapis lazuli taşının rengine benzetilmiştir. Tanrının gökyüzünün tepe noktasındaki görünüşü "Lapis lazuli bir merdivenle yükselen"; "Lapis lazuli bir asa tutan"; "Lapis lazuli bir tahtta oturan" veya "Lapis lazuli bir sakal takan" tanımlarıyla ifade edilmiştir.⁸⁰ Enki Nippur'da adlı şiirde tanrının tanımlanmasında kullanılan lapis lazuli taşı, laciverttaşı olarak kullanılmıştır.⁸¹ Mezopotamya inanışında kutsal kabul edilen Lapis lazuli taşı dışında ritüellerde kullanılan altının rengi ve yaymış olduğu ışıltının güneşe benzemesi nedeniyle Güneş tanrısını temsil etmiş olduğu düşünülmüştür.⁸²

Sanatta ilk olarak Üçüncü Ur Hanedanlığı ve Akad döneminde görülen akrep adamlar, Yeni Asur ve Yeni Babil dönemlerinde yaygınlık kazanmıştır. Asur

⁷⁶ Black ve Green, *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü*,38.

⁷⁷ Deniz Gezgini, *Hayvan Mitosları*, (İstanbul: Sel Yayıncılık,2019),24

⁷⁸ Tülay Şahin, "Eski Mezopotamya'da Dinsel Semboller (Başlangıcından MÖ 539 yılına Kadar)", (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,2023).

⁷⁹ Şahin, "Eski Mezopotamya'da Dinsel Semboller."

⁸⁰ Sema Arslan, "Eski Mezopotamya Kültürlerinde Lapis Lazuli Taşının Yeri ve Taşın Bazı Türleri", *Journal of History Studies*, C.5, S.2, (2022):145.

⁸¹ Jean Bottero ve Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2006),198.

⁸² Şahin, "Eski Mezopotamya'da Dinsel Semboller."

döneminde Tanrı Utu'nun hizmetkari olarak geçen akrep adamların ifritlere karşı güçlü koruyucular olduklarından söz edilmektedir.⁸³Akrep adamlar, başlarında boynuzlu bir başlık ve gövdesi insan şeklinde tasvir edilen mitolojik yaratık sakallı, bacakları ve pençeleri kuş görünümünde betimlenmiştir. Tasvirlerde yılan başlı bir penis ve akrep kuyruğuna sahip oldukları görölmektedir. Akrep adamlar güneşin gün içerisindeki doğuşundan batışına kadar ki yolculuğunu denetleyerek Güneş tanrısının kapı koruyuculuğu görevini üstlenmişlerdir.⁸⁴

8.Babiller Döneminde Güneş Tanrısının Rolü

Güneş Tanrısı Şamaş'a Babil döneminde ilk hanedandan başlayarak son hanedanlığa kadar kesintisiz şekilde tapınılmıştır. Tanrıya tapınılan uzun dönem boyunca Şamaş'ın tanrısai karakteri değışikliğı uğramamış, orijinal karakterini korumuştur. İlk dönemlerde Babil panteonunda önem sıralamasında günün güneşin doğuşuyla değil akşam vakti başlaması ve zamanın ayın evrelerine göre hesaplanması nedeniyle Ay tanrısı Sin'den sonra yer alan tanrının daha sonra ki dönemlerde tanrılar panteonundaki yeri ve önemi değışmiştir.⁸⁵

Babillerin Ortadoğı'ya hâkimiyetiyle birlikte bölgede Semitik Tanrılar görölmüş ve Sami kökenli tanrılar bu dönemde ön plana çıkmaya başlamıştır. Babil'in erken dönemlerinde Tanrılar panteonundaki değışimle beraber ay inancı önem sıralamasında yerini güneş inancına bırakmıştır. Mitoloji sisteminin gelişmesi ileri ki dönemler de güneşe tapınının artmasına neden olmuş, Sami dillerinde Güneş en üst seviyede tanımlanmaya başlamış, böylece Güneş Tanrısı panteonda önem kazanmıştır. Şamaş'ın öneminin artmasıyla birlikte tanrı yeryüzü ve

⁸³ Jeremy Black ve Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi: Tanrılar, İfritler, Semboller*, (İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003),27.

⁸⁴ Deniz Gezgini, Hayvan Mitosları, İstanbul: Sel Yayıncılık,2019), 16; Jean Bottero, *Gilgameş: Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*, çev. Orhan Suda, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2013),163.

⁸⁵ Morris Jastrow, *The Religion of Babylon and Assyria*, (Boston, Ginn Company Publishers,1898),68

gökyüzünün hâkimi olarak görülmüştür. Mitlerde haksızlık ve kötülük durumlarında karar verici bir rol üstlenmiştir⁸⁶

Sami kökenli tanrılar, Sümer döneminde yer alan tanrılar içlerine alarak yeni özelliklerle zenginleştirmişlerdir. Bu zenginleşmeyle birlikte tanrılar artık sadece doğayla sınırlı halden çıkmış, dünyayı yönlendiren ve insan yaşamına şekil veren bir hal almışlardır. Bahsi geçen tanrılar arasında güneş tanrısı yer almaktadır. Güneş tanrısı Šamaš önce ki dönemlerdeki geri plandaki rolünden çıkarak pek çok tanrısal varlığa duyulan dini duyguları üzerinde toplamıştır. Güneşin rolünün oynayan tanrı yalnız başına, göz alıcı, harika, her şeyi yöneten, kusursuz ışıyla her şeye can veren, her şeyi yargılama gücüne muktedir bir hal almıştır.⁸⁷

Kassit döneminde kaleme alınan ilahide Šamaš'ın yargısının adil bir şekilde tecelli ettiği şu satırlarda yansımaktadır:

“Yolsuzluk yapan hakime kelepçeyi sen gösteriyorsun

Rüşvet alana, adil olmayana, günahı ceza olarak yüklüyorsun,

Rüşvet kabul etmeyeni, zayıfları müdafaa edesin

Bu Šamaš'ın hoşuna gider ve ömrünü arttırır”⁸⁸

Sümerlerde Utu olarak bilinen tanrı Samilerde Šamaš adını almıştır. Semitik dillerde karşılığı Šamaš olan Güneş Tanrısı Babil döneminde kral Hammurabi'den itibaren hâkimiyet kazanmıştır.⁸⁹ Hammurabi, *“Babil'in Kralı, Šamaš'ın yardımıyla bir gaspçıyı (?) devirdi....” “Šamaš'ın buyruğundaki Hammurabi'ye rakip çıkmadı....”* ifadesini kullanmış olduğu yazıtında Šamaš'ın

⁸⁶ Leonard William King, *Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*, (İstanbul: Maya Yayınları,2019),22-23.

⁸⁷ Jean Bottero ve Samel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2006),67-71.

⁸⁸ Kadriye Tansuğ ve Özel İnanlı, *“Sümerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış”*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.7, S.4, (1956):561.

⁸⁹ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, (İstanbul: Ay Işığı Yayınları,2013),19-20.

desteğini alarak hakimiyeti ele geçirmiş olduğunu belirtmiştir.⁹⁰ Babil şehrinin ünlü kralı Hammurabi'nin hazırlamış olduğu kanunda Šamaš'ın adı geçmektedir. Kanunun yazılmış olduğu stelin en üst kısmında taht üzerinde uzun sakalıyla oturan Tanrı Šamaš'ın Babil Kralı Hammurabi'yi kabul etmiş olduğu bir kare tasvir edilmiştir. Tasvir edilen karede Šamaš başında çok boynuzlu yüksek bir taç takmış, omuzunda ışıklar saçarak tahtında oturur şekilde yer alırken Babil Kralı tanrının önünde saygılı bir şekilde durmaktadır. Šamaš'ın omuzunda yer alan ışıklar gölgeleri dağıtarak adaleti getireceği şeklinde yorumlanmıştır. Ayaklarının altında yer alan pullarla kaplı kaide güneşin doğmuş olduğu doğudaki dağları temsil etmektedir. Šamaš, Kral Hammurabi'ye bir ölçü çubuğuyla bir kangal ip uzatmış şekilde tasvir edilmiştir. Kralın elinde ki çubuk iktidarı ve adaletin araçları olarak kabul edilmiştir. Šamaš'ın Hammurabi'ye uzatmış olduğu nesneler, tanrının kralın makamını ve yasalarını meşru kıldığını göstermektedir.⁹¹

Kanun maddeleri tasvirin altında yer almaktadır. Kanun maddeleri öncesinde yer alan ön söz kısmında “Tanrı Šamaš'ın ona gerçekleri verdiği adalet kralı Hammurabi'yim ben.” şeklindeki ifadesi, Kral Hammurabi'nin gerçekleri adalet tanrısı Šamaš'tan alarak onun adına ülkede nizam ve intizamı sağlamayı arzu etmesinin göstergesi olmuştur.⁹² Hammurabi sadece yönetim alanında tanrının desteğini almamış bunun yanı sıra geleneksel bir uygulama olan askeri alanda tanrının desteğini almayı sürdürmüştür. Kral yazıtlarında gücünü tanrı Šamaš'ın ona bahsetmiş olduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Hammurabi'nin 1763'de Larsa Kralı Rim Sin'e düzenlemiş olduğu seferinde Tanrı Šamaš ve Marduk'un onayını alarak saldırıya geçmiş olduğunu belirtmiştir.⁹³

⁹⁰ Okay Pekşen, “Eski Mezopotamya'daki Savaşlarda Tanrıların Rolü”, *History Studies International Journal Of History*, C.8, S.2, (2016):60.

⁹¹ Amelia Khurt, *Eski Çağ'da Yakındoğu I*, çev. Dilek Şendil, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2010),144; Umberto Eco, *Antik Yakındoğu*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, (İstanbul: Alfa Yayınları,2015),322.

⁹² Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1989), 3-9.

⁹³ March Van de Mieroop, *Hammurabi*, çev. Bülent O. Doğan, (İstanbul: İş Bankası Yayınları,2014),33-34.

Babil döneminde, Šamaš adına toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm oluşturmak için kullanılan Miřarum fermanlarında da rastlanmaktadır. Šamaš'ın adının geçmiş olduėu bir miřarumda “*Efendim, Sippar için Altın Meřale’yi yukarı kaldırıp onun seven Šamaš için Miřarum uygulandıėında*” şeklinde geçen cümlede kanunların Güneř Tanrısı Šamaš'ı memnun etmek için uygulandıėı anlaşılmaktadır.⁹⁴ Šamaš'ın memnuniyetini kazanmak adına yapılan bir diėer faaliyet *Naditu* olarak adlandırılan ve Sippar şehrinde yařayan kızların tanrıya kendilerinin adamasıdır. Naditular, Sippar'ın üst düzey ailelerinin kızlarından oluşmaktaydı. Aralarında komřu ölkelerden gelen prenseslerde yer almaktaydı. Bahsi geçen kadınlar Šamaš'ın eři řerida/Aya ile yakın bir baė kurmuşlardır. Manastıra eyizleriyle gelen kızlar burada farklı isimler almışlardır. Manastır içerisinde tek başlarına evlilik kurumundan uzak bir yařam sürdürmüşlerdir.⁹⁵

Sonuç

Tarih boyunca evrensel güç olarak kabul edilen güneş Mezopotamya toplumlarında da güçlü konumunu devam ettirmiştir. Güneşle sembolize edilen ve özdeşleşen, farklı isimlerle bilinen tanrı adalet, kehanet, saltanat ve egemenlik konularında insanlara yol gösterici rol üstlenmiştir. Adalet kavramıyla ilişkilendirilen, yargının efendisi olarak tanımlanan tanrı dünyada ve öteki dünyadaki adaletin tesis edilmesini sağlamıştır. Tanrının adil yargısına Mezopotamya mitlerinde yer verilmiştir. Tanrı farklı mitlerde kahramanları himayesi altına alarak korumuş, yargılama gerektiren konularda adaletin yerini bulmasını sağlamıştır.

Sümerlerde tanrı yazgıyı belirlemede rol oynamış, panteonda yer alan diğer tanrı ve tanrıçalardan farklı olarak dünya ve öteki dünyada ki gerçekleşen bütün olayları görüp duyma yeteneğine sahip olması nedeniyle saygı görmüştür. Dönem içerisinde kutsal sayılmış olan tanrı diğer tanrılarla kıyaslandığında ikinci derecede kutsal sayılan tanrılar arasında yer almıştır. Sümerlerden sonraki dönemde Babil panteonunun tam anlamıyla şekillenmesiyle birlikte ortaya çıkan gezegenlerin büyük tanrılarla özdeşleştirilmesi ve bu anlayış sonucunda ortaya ıkmuş olan doğaya tapınma sistemiyle birlikte tanrının önemi artmıştır.

⁹⁴ Joan Oates, *Babil*, ev. Fatma izmeli, (Ankara: Arkadaş Yayınları,2004),80.

⁹⁵ Amelie Khurt, *Eskiçağ'da Yakındoğu I*, ev. Dilek şendil, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2010),149.

Tanrıların doğadaki varlıklarla özdeşleştirilmesi anlayışı tanrıları sembolize eden varlıkları belirsiz hale getirmiş, bu nedenle güneş sembolünün temsil etmiş olduğu anlam netlik kazanmamıştır.

Güneş tanrısına duyulan inanç Mezopotamya toplumlarının siyasi, kültürel, dini ve sosyal yaşantısını etkilemiştir. Tanrı dönem içerisinde farklı isimlerle anılmış, gündelik yaşam ve toplumsal düzenin sağlanması yönündeki etkisi değişim göstermeksizin devam etmiştir. Mezopotamya ekonomisinin başlıca geçim kaynağını oluşturan güneşin tarımsal faaliyetlerin sürdürülmesinde, verimliliğin sağlanmasındaki etkisi tanrının toplumdaki yeri ve önemini arttırmıştır. Tanrı hukuk sisteminde etkili olmuş, toplumsal adaletin sağlanmasında başrol üstlenmiştir.

Mezopotamya’da uygulanan çeşitli ritüellerde tanrıya yakarılmış onun yardımı talep edilmiştir. Kehanet ritüellerinde insanların hayatlarında dönüm noktasını oluşturacak konularda tanrının bilgeliğine sığınılmış, onun yönlendirilmesine başvurulmuştur. Tanrı bilgeliğinin yanı sıra iyileştirici gücüyle tanınmıştır. Mezopotamya’da çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan ritüel ve ilaçlarda tanrının iyileştirici gücünden yararlanılarak şifa aranmıştır. Mezopotamya kralları, Güneş Tanrısının adını unvanlarında kullanarak hakimiyetleri altındaki bölgelerde nüfuz ve otoritelerini arttırmışlar, tanrının takdir ve himayesini sağlamak amacıyla tapınak inşa ve restorasyon faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Tanrı adına kurulmuş tapınaklar inşa faaliyetinde bulunan kral ve tapınakların bulunmuş oldukları şehirlerin nüfuzlarının artmasını sağlamış, böylece şehirler ün kazanmıştır. Güçlü vasıfları nedeniyle Güneş Tanrısı, dönem içerisinde kaleme alınan dua, ilahi ve ritüellerde sıklıkla anılmış Mezopotamya toplumlarında sevgi ve saygı görmüştür.

Kaynakça

- Acı, Mehmet, “Akdeniz Havzasında Kahramanlık Mitosları”. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,2016.
- Altuncu Abdullah, “Sümerler’in Dini Tarihi”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,2011.
- Arslan, Sema, (2022), “Eski Mezopotamya Kùltürlerinde Lapus Lazuli Taşının Yeri ve Taşın Bazı Türleri”, *Journal of History Studies*, C.5,S.2, (2009): 138-163.
- Bellecen, Rıza, “Eskiçağ’da Mezopotamya İnanç Sisteminde Tapınakların (Zigguratların) Yeri ve İşlevi”, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Black, Jeremy ve Antohny Green, *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü: Tanrılar, İfritler Semboller*, (İstanbul, Aram Yayıncılık,2003).
- Bottero, Jean , *Gılgamış : Ölmek İstemeyen Büyük İnsan* , çev. Orhan Suda, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,2013).
- Bottero, Jean ve Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2006).
- Bottero, Jean, *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, çev. Mehmet Emin Özcan, Ayten Er, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları,2012).
- Bottero, Jean,.(2005), *Eski Yakındoğu* çev.Adnan Kahiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan ,(Ankara: Dost Yayınları,2005).
- Çığ, Muazzez. İlmiye . *Ortadoğu Uygarlık Mirası I*, (İstanbul, Kaynak Yayınları,2010).
- Demirci, Kürşat , *Eski Mezopotamya Dinleri Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, İstanbul: Ay Işığ Yayınları,2013).

- Eco, Umberto , *Antik Yakındoğu* ,çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları,2015).
- Eliade, Mircea , *Dinler Tarihine Giriş* , çev. Lale Arslan, İstanbul: Alfa Yayınları,2000).
- Erdem Fatih, “Eski Mezopotamya’da Kehanet Geleneği”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2020.
- Etgü, Yıldız Tilbe ve Okay Pekşen,“Sümerlilerde Din Anlayışı ve Tanrı Algısı”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.22,S.2, (2023):511-525.
- Gailani Werr, Lamia Al (1986), “The Sippar Workshop of Seal Engraving”, *American Journal of Archaeology*, C.90,S.2, (1986):461-463.
- Gezgin, Deniz,(2019), *Hayvan Mitosları*, (İstanbul: Sel Yayıncılık,2019).
- Gökçek, L. G. (2015), *Asurlular*, (Ankara, Bilgün Kültür Sanat Yayınları,2015).
- Hill Jane A. , Jones Philip and Morales Antonio J., (2013), *Experiencin Power, Generating, Authority: Cosmos, Politics and the Ideology of Kingship in Ancient Egypt and Mesopotamia*, (Pennsylvania: University of Pennsylvania Press).
- Hooke, Samuel Henry, *Ortadoğu Mitolojisi* (Aleaddin Şenel Çev.), (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları,1993).
- Huot, Jean Louis, Paul Jean Thalmann, Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, çev. Ali Bektaş Girgin, (Ankara: İmge Kitabevi,2000).
- Jastrow, Morris, *The Religon of Babylon and Assyria* , Boston: Ginn Company Publishers,1898).
- Kahya, Ömer, “Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Mezopotamya’da Rüya”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kahya, Ömer, “Eski Mezopotamya’da Rüya Türleri, Terimleri ve Tanrıları”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü*, S.45,(2020):33-39.
- Karaoğlu Demirci, Gözde, “Eski Mezopotamya’da Kehanet Kültürü ve Anadolu’daki Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2018.

- Khurt, Amelie , *Eskiçağ'da Yakındoğu I-II* ,çev. Dilek Şendil , (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2010).
- Kinal, Firuzan, *Eski Mezopotamya Tarihi*, (Ankara: Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları,1983).
- King, Leonard William, *Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*, (İstanbul, Maya Yayınları,2019)
- King, Leonard William, Henry Reginald Holland Hall, *Yeni Keşifler Işığında Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur Tarihi*, çev. Arıcan Uysal, (İzmir: İlya Yayınları,2009)
- Kramer, Samuel Noah (2002), *Sümerler: Tarih, Karakter, Kültür*, çev. Özcan Buze, İstanbul: Kabalcı Yayınevi,2002).
- Kramer, Samuel Noah, *Sümerler'in Kurnaz Tanrısı Enki*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi,2000).
- Krebernik, Manfred, *Eski Doğu'da Tanrılar ve Mitler*, çev. Nureddin Demir, (İstanbul: Runik Kitap,2022).
- Lambert, Wilfred George, "Enmeduranki Related and Matters", *Journal of Cuneiform Studies*, C.21, (1967):126-138.
- Nişancı Betül, "Sargonitler Devri Askeri ve Siyasi Olaylar (MÖ 722-626)", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,2019.
- Oates, Joan, *Babil*, çev. Fatma Çizmeli, (Ankara: Arkadaş Yayınları,2004).
- Olcott, William Tyler, *Güneş Mitleri*, çev. Kaan Göktaş, (İstanbul: Maya Yayınları ,2021).
- Oppenheim, A. L. (1956), The Interpretation of Dreams in The Ancient Near East With a Translation of an Assyria Dream -Book, *Transactions of the American Philological Society New Series*, 46(3), 179-373.
- Osman Tosun, Mebrure, "Sümer Babil Tanrı Sembollerinin Adları Üzerine Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.18, S.3-4, (1960): 261-272.
- Özdemir Mehmet Turan, "Sümer Dini", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.19, S.1-4, (1973): 197-218.

- Pekşen, Okay, “Eski Mezopotamya’da Din- Siyaset İlişkisi (Sümer, Akad, Babil)”, Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Pekşen, Okay, “Eski Mezopotamya’daki Savaşlarda Tanrıların Rolü”, *History Studies International Journal Of History*, C.8,S.2,(2016): 55-68.
- Sümer Kral Destanları, Enmerkar- Lugalbanda*, Çev. Selim F. Adalı&Ali T. Görgü, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2016.)
- Şahin, Tülay, “Eski Mezopotamya’da Dinsel Semboller (Başlangıcından MÖ 539 yılına kadar)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.
- Şen, Emre ve Fatma Gürpınar, “Farklı Kültürlerde Güneş Sembolü”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.43, (2019): 985-1008.
- Tanpolat, Cansu, “Doğu ve Batı Kültürlerinde Başlıca Hayvan Mitleri”, Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Tansuğ, Kadriye ve Özel İnanlı (1956), “Sümerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 7, S.4, (1956):551-581.
- Tosun, Mebrure ve Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi- Şaduqa Fermanı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1989).
- Uhlig, Helmut , *Sümerler*, çev. Nilgün Ersoy, (İstanbul: Totem Yayınları,2019).
- Van De Mieroop, March , *Hammurabi* çev. Bülent O. Doğan, (İstanbul: İş Bankası Yayınları,2014).
- Van De Mieroop, March, *Eski Yakındoğu Tarihi*, çev. Sinem Gül, (İstanbul: Homer Yayınları,2018).
- Ward, William Hayes, (1898), “The Babylonian Representation of the Solar Disk”, *The American Journal of Theology*, C.2, S.1, (1898) 115-118.
- Whatham, Arthur E., “The Meaning of the Ring and Rod in Babylonian- Assyrian Sculpture”, *The Biblical Word*, C.26, S.2, (1905):120-123.
- Wilkinson, Kathryn, *Semboller ve İşaretler*, çev. Seda Toksoy, (İstanbul, Alfa Yayınları,2009).